

РИТА КАРАСАРТОВА

ТЫНЧ МҮНӨЗДӨГҮ КАРШЫЛЫК

АКЦИЯСЫНА ЧЫККАНЫ ҮЧҮН

15 ЖЫЛГА ЭРКИНЕН АЖЫРОО

Кыргызстан

КАТ
ЖӨНӨТҮП
ӨЗГӨРТҮҮ
КИРГИЗ

AMNESTY
INTERNATIONAL

УКУКТАР ҮЧҮН КАТ ЖАЗУУ

20 ЖЫЛДАН АШУУН ЖАЗЫЛЫП,
КЫЙЛА ӨМҮР ӨЗГӨРТКӨН КАТТАР

Кимдир-бирөөгө колдоо көрсөтүү үчүн бир аз гана адам бириксе, натыйжалар сонун болушу мүмкүн.

Мындан 20 жыл мурун Польшада активисттердин чакан тобу 24 сааттык кат жазуу марафонун өткөрүшкөн. Кийинки жылдарда бул идея кеңири жайылган. Бүгүнкү күндө “Кат жазуу марафону” – адам укуктары жаатында дүйнөдөгү эң ири иш-чарага айланды.

2001 -жылы 2,326 кат жазылса, 2022-жылы алардын саны 5,3 млн катка жеткен. Адамдар тилектештик көрсөтүүгө географиялык чек-аралар тоскоол эмес деген идеянын артында биригишип, твиттерди жазып, петицияларга кол коюп жана башка иш-чаралардын алкагында сөздүн күчүн колдонуп келишет. Алар бир нече жылдар бою 100дөн ашуун адамдын жашоосун өзгөртүүгө жардам берип, биргеликте аларды кыйноолордон, куугунтуктардан же адилетсиз камоолордон бошоткон.

Быйылкы өнөктүктө дагы дүйнөнүн ар тарабынан укуктары бузулган адамдарга колдоо көрсөтүлөт. Алардын арасында бийликтегилер, башкалары күч органдары, ал тургай чоң корпорациялар тарабынан да укуктары бузулгандар бар. Алар ким экенине байланыштуу же жөн гана өз укуктарын колдонгону үчүн куугунтукталгандар. Бирок биз барыбыз биргелешип алардын укуктары үчүн күрөшө алабыз. “Кат жазуу марафону” аркылуу алар бардык дүйнө жүзүндөгү миңдеген адамдардан атайын тилектештик каттарын ала алышат. Укуктары бузулган адамдар жана алардын үй-бүлөлөрү, жашоосундагы жагдайлар коомчулуктун назарында экенин жана алар унутта калбаганын билишет. Ал эми бийликтегилерге түздөн-түз кат жазып, адилеттүүлүктү орнотуу үчүн тез арада чара көрүүнү талап кылуу менен биз адилеттүү жана бирдей дүйнө түзө алабыз.

Кат жазуу аракеттери менен бирге, Amnesty International иш алып барган өлкөлөрдө чечим кабыл алган, бир нерсе өзгөртө алган адамдарга – саясатчыларга да кайрылат. “Кат жазуу марафону” ошондой эле, адилетсиздикти коомдук иш-чаралар аркылуу көрсөтүп, социалдык тармактарда эл аралык коомчулуктун көңүлүн бурат.

Мурдагы жылдары кат жазуу өнөктүгүнө катышкандар көптөгөн адамдар аларды колдоп жатканын түшүнүп, каттардын таасири аларга дем-күч бергенин билдиришкен.

Көбүнесе, кат жазуунун натыйжасында укугу бузулган адамдарга жана топторго карата өлкөдө бийликтегилердин мамилеси байкаларлык өзгөрөт. Айыптар алынып, адамдар камактан бошотулушу мүмкүн. Адамдарга гумандуу мамиле жасалып, адилетсиздикке каршы жаңы мыйзамдар же жоболор киргизилет.

“Чын жүрөктөн айтам, бул өнөктүк менин жашоомду сактап калды, мени алардан тирүү алып калды, анткени артыңда кимдер бар экенин түшүнүшөт”

-Яни Силва,
айлана-чөйрөнү коргоочу активист, 2021-жыл

БАШТАЛГАНГА ЧЕЙИН

Адам укуктары боюнча билим берүү иш-чарасын ар кандай онлайн же оффлайн форматта, мисалы, мектепте, жамааттык топто, үй-бүлөдө же активисттик топтордун арасында өткөрүүгө болот. Фасилитатор катары бул иш-чараны алып барып жаткан кезде аны контекстке жана топтун ыңгайына жараша ылайыкташтыра аласыз. Мисалы, талкуулана турган маселелер боюнча катышуучулардын буга чейин кандай маалыматы бар экенин, алардын санын жана иш-чарага жигердүү катышууга мүмкүнчүлүк бере турган көнүгүүлөрдү кантип мыкты уюштурууну, техникалык шарттарын (онлайн же оффлайн түрдөбү), жана башка кандай чөктөөлөр бар экенин карап чыксаңыз болот. Катышуучулар кандайдыр бир иш боюнча аракет көрүүнү кааласа, бул алар үчүн коопсузбу сүйлөшүп көрүңүз.

Иш-чарадагы бардык көнүгүүлөр биргелешкен окутуу ыкмаларына негизделген. Анда катышуучуларга жөн гана маалымат берилбейт; алар кейстерге байланыштуу маселелерге суроо салышат, изилдешет, талдашат жана талкуулашат. Мындай ыкма аркылуу катышуучулар:

Негизги компетенттүүлүктөрүн жана жөндөмдөрүн **АРТТЫРАТ**

Суроолорду берет жана айтылган маселелерди тереңирээк түшүнүп, өз ой-пикирлерин **КАЛЫПТАНДЫРАТ**

Кызыкчылыктарына, жөндөмдөрүнө жана тынчсызданууларына жараша талкууларды жасап, үйрөнгөн нерсесин **БАШКАРА АЛАТ**

Өз-ара эмоционалдуу иштешүү жана жүрүм-турумдарын өнүктүрүү үчүн керек болгон **МЕЙКИДИКТИ ТАБАТ**

“Кат жазуу марафону” иш чарасы - Антверпен, Бельгия, 2022 ж.

Биз укуктары үчүн күрөшүп жаткан адамдар жөнүндө окуңуз:

[amnesty.org/writeforrights](https://www.amnesty.org/writeforrights) (англис тилинде)

Өлкөңүздөгү Amnesty командасы менен байланышыңыз:

[amnesty.org/countries](https://www.amnesty.org/countries) (англис тилинде)

#W4R23 хэштегин колдонуп @Amnesty атына колдоо твитин жөнөтүңүз

Эгер сиз биргелешкен окутуу ыкмалары менен тааныш эмес болсоңуз, баштоодон мурда Amnesty International **Фасилитациялык колдонмосун** карап чыгыңыз:

[amnesty.org/en/documents/ACT35/020/2011/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/ACT35/020/2011/en/) (англис тилинде)

Amnesty International адам укуктары боюнча онлайн курстарды, анын ичинде “Кат жазуу марафону” өнөктүгүн тааныштырган укук коргоочуларга арналган кыска курсту сунуштайт; academy.amnesty.org/learn

СӨЗДҮН КҮЧҮ БАР

АКТИВИСТТЕР АКТАЛЫП ЧЫКТЫ

2020-жылдын май айында бийликке каршы нааразылык акциясын баштап чыккандан кийин Сесилия Чимбири, Жоана Мамомбе жана Нетсай Марова камакка алынып, полиция бөлүмүнө жеткирилип, мамлекеттик номери жок унаага күч менен отургузулуп, Зимбабвенин Хараре шаарынан сыртка чыгарылып кеткен. Андан соң аларды уруп-сабап, кыйноого алып, жол жээгине таштап кетишкен. Ооруканага жаткырылгандан кийин, нааразылык акциясына байланыштуу кыз-келиндерге карата кылмыш иштери козголгон. Кийинчерээк башына түшкөн оор сыноону билдиргендери үчүн, аларга жалган маалымат тараткан жана сот адилеттигине тоскоолдук кылган деген кошумча айыптар тагылган. Нетсай кол салуудан кийин Зимбабведен качып кеткен. “Кат жазуу марафону – 2022” өнөктүгүнө катышкандан кийин, алардын укуктарын коргоого жарым миллиондон ашык иш-аракеттер жасалып, Сесилия менен Жоана 2023-жылдын 4-июлунда Жогорку Сот тарабынан акталган.

© Amnesty International/Vongai Chikwanda/Kuwaniah Moodley

ӨЛҮМ ЖАЗАСЫНАН БОШОТУЛДУ

Түштүк Судандык Магай Матиоп Нгонг 2017-жылдын 14-ноябрында киши өлтүрүүгө айыпталып, өлүм жазасына тартылган кезде мектеп окуучусу болчу. Магай судьяга өлүм кокустук экенин айтып, ал кезде болгону 15 жашта экенин билдирген. Бирок буга карабастан Магайга жактоочу берилген эмес жана ал киши өлтүрүү боюнча сотко тартылган. “Кат жазуу марафону – 2019” учурунда Магайга арналган 700,000ден ашуун иш-чаралар өткөрүлгөн. 2022-жылдын мартында Жогорку сот Магай окуя учурунда өспүрүм жашта экенин эске алып, аны бошотууга макул болгон. Магай азыр өлкөсүнөн аман-эсен чыгып кеткен жана ага окшош тагдырга туш болгон адамдарга жардам берүүгө чын дилден даяр.

УКУК КОРГООЧУ ЭРКИНДИККЕ ЧЫКТЫ

Мугалим жана ата Бернардо Кааль Соль Гватемаланын түндүгүндөгү Кахабон дарыясындагы гидроэлектростанциялардан жапа чеккен жамааттарды коргоо үчүн талыкпаган иштерди жүргүзгөн. Ал 2018-жылдын ноябрында бурмаланган айыптар менен жети жылдан ашык мөөнөткө эркинен ажыратылып, анын адам укуктарын коргоо иштерине чектөө коюлган. 2021- жылы “Кат жазуу марафону” өнөктүгү учурунда Бернардого үч жарым миллиондон ашык иш-аракеттер жасалып, ал 2022-жылдын март айында түрмөдөн бошотулган.

© Simone Dalmaso

АДАМ УКУКТАРЫ ТУУРАЛУУ

Адам укуктары - бул ар бирибизге таандык негизги эркиндиктер менен коргоолор. Алар жашына, улутуна, жынысына, расасына, ишенимдерине жана жеке багыттарына карабастан кадыр-барктын, тең укуктуулуктун жана өз ара урматтоонун принциптерине таянат.

Сиздин укуктарыңыз - алардын сакталышы, башкаларга адилеттүүлүк менен мамиле кылуу жана өзүңүздүн жашооңузду тандоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу. Негизги адам укуктары универсалдуу - алар баарыбызга таандык; дүйнөдөгү бардык адамдар аларга ээлик кылат. Алар ажыратылгыс - аларды бизден тартып алуу мүмкүн эмес. Ошондой эле, алар бөлүнгүс жана бири-бирине көз каранды. Алардын бардыгы бирдей мааниге ээ жана өз ара тыгыз байланышта.

Экинчи Дүйнөлүк Согуш учурунда жасалган мыкаачылыктардан кийин Адам укуктарынын жалпы декларациясы кабыл алынгандан баштап, адам укуктары боюнча эл аралык документтер бүткүл дүйнөдөгү адамдардын жашоосун жакшыртуу үчүн иштелип чыккан улуттук, аймактык жана эл аралык мыйзамдардын бекем пайдубалын түзөт. Адам укуктары бийликтегилерге мыйзамдар катары көрүлүшү мүмкүн. Алар бийликтегилер жана өкмөт мүчөлөрү үчүн алардын юрисдикциясындагы, ошондой эле чет өлкөдөгү адамдардын укуктарын урматтоо, коргоо жана аткаруу боюнча милдеттенмелерди жаратат.

Адам укуктары практикалык мүмкүнчүлүктөр болгондо гана орундатыла турган жыргалчылыктар эмес.

© Amnesty International Togo

“Кат жазуу марафону” иш чарасы - Ломе, Того, 2022 ж.

© UN Photo

АДАМ УКУКТАРЫНЫН ЖАЛПЫ ДЕКЛАРАЦИЯСЫ (АУЖД)

АУЖД – Экинчи дүйнөлүк согуштан кийинки жылдарда жаңыдан түзүлгөн Бириккен Улуттар Уюму тарабынан иштелип чыккан. 1948-жылдын 10-декабрында кабыл алынган күндөн бери ал адам укуктары боюнча эл аралык системанын негизин түзөт. Дүйнөнүн ар бир өлкөсү бул документтин 30 беренесинде айтылган жалпы принциптерге баш ийе турганына макулдук берген.

АУЖД – бул декларация. Дүйнө жүзү боюнча бийлик тарабынан адамдарга мамиле кылууда белгилүү стандарттарга баш ийүү ниетинин декларациясы. Адам укуктары эл аралык мыйзамдын бир бөлүгү болуп калды: АУЖД кабыл алынгандан бери анын принциптеринин негизинде көптөгөн башка милдеттүү мыйзамдар жана макулдашуулар түзүлдү. Дал ушул мыйзамдар жана макулдашуулар Amnesty International сыяктуу уюмдарга, бийликтегилерди “Кат Жазуу Марафону” кейстеринде баса белгилеген мыйзамсыз жүрүм-турумдарынан же терс мамилесинен баш тартууга чакырууга негиз болот.

АДАМ УКУКТАРЫНЫН ЖАЛПЫ ДЕКЛАРАЦИЯСЫ

 <p>ЖАРАНДЫК УКУКТАР ЖАНА ЭРКИНДИКТЕР Жашоо укугу, кыйноодон жана кулчулуктан эркиндик, дискриминацияга жол бербөө укугу.</p>	<p>1-берене Өз беделинде жана укуктарда эркиндик жана теңдик</p> <p>2-берене Дискриминацияга жол бербөө</p> <p>3-берене Адамдын жашоо, эркиндик жана коопсуздук укугу</p> <p>4-берене Кулчулуктан боштондук</p> <p>5-берене Кыйноолордон эркиндик</p>
 <p>ЮРИДИКАЛЫК УКУКТАР Күнөөсүз деп саналуу укугу, акыйкат сот талап кылуу, негизсиз кармап кетүүдөн же мыйзамсыз кармоодон бошотуу укугу.</p>	<p>6-берене Бардык адамдар мыйзам менен корголот</p> <p>7-берене Мыйзам алдында бардыгы бирдей</p> <p>8-берене Мыйзам тарабынан белгиленген негизги укуктары бузулган кезде аларды калыбына келтирүү талаптары</p> <p>9-берене Эч ким мыйзамсыз кармалууга, камалууга, же куугунтукталууга тийиш эмес</p> <p>10-берене Акыйкат сот жараянын талап кылуу</p> <p>11-берене Күнөөсү тастыкталганга чейин күнөөсүз деп саналуу</p> <p>14-берене Куугунтукка алынганда чет өлкөдөн баш калкалоо чарасын издөө укугу</p>
 <p>СОЦИАЛДЫК УКУКТАР Билим алуу укугу, үй-бүлөө куруу жана улантуу, эс алуу жана ден-соолукка кам көрүү укугу.</p>	<p>12-берене Үй-бүлөөлүк жеке турмушуна кийлигишпөө жана жеке турак-жайынын кол тийбестигин коргоо укугу</p> <p>13-берене Эркин жашоо жана мамлекеттер арасында эркин саякаттоо укугу</p> <p>16-берене Никеге туруу жана үй -бүлөлүк турмушун баштоо укугу</p> <p>24-берене Эс алуу жана бош убактысын пайдалануу укугу</p> <p>26-берене Билим алуу укугу жана башталгыч билим акысыз болууга тийиш</p>
 <p>ЭКОНОМИКАЛЫК УКУКТАР Турак-жайга ээ болуу, иштөө, пенсияга чыгуу жана татыктуу турмуштук стандартта жашоо укугу.</p>	<p>15-берене Жарандыкка ээ болуу укугу</p> <p>17-берене Жеке турак жайга жана мүлккө ээ болуу укугу</p> <p>22-берене Социалдык жактан камсыз болуу укугу</p> <p>23-берене Адилеттүү эмгек акыга иштөө жана кесипчилик союздарга кирүү укугу</p> <p>25-берене Ден соолук жана жыргалчылыгына кам көрүү үчүн адекваттуу турмушта жашоо укугу</p>
 <p>САЯСИЙ УКУКТАР Өлкөнү башкарууга катышуу, добуш берүү, тынч чогулуштарды өткөрүү, сөз эркиндиги, дин жана ишеним укуктары.</p>	<p>18-берене Ишеним жана дин эркиндиги укугу</p> <p>19-берене Сөз эркиндиги жана маалыматты жайылтуу укугу</p> <p>20-берене Тынч чогулуштарга катышуу жана ассоциацияларга кирүү эркиндиктери</p> <p>21-берене Өз өлкөндү башкарууга катышуу укугу</p>
 <p>МАДАНИЙ ЖАНА ТИЛЕКТЕШТИК УКУКТАРЫ Коомчулуктун маданий турмушуна катышуу укугу.</p>	<p>27-берене Өз коомчулугуңздун маданий жашоосуна катышуу укугу</p> <p>28-берене Бардык укуктар толугу менен ишке ашырылышы мүмкүн болгон эл аралык тартипке болгон укук</p> <p>29-берене Башкалардын укуктарын сыйлоо жоопкерчилиги</p> <p>30-берене Бул укуктардын бирин дагы тартып алууга тыюу салынат!</p>

ИШ-ЧАРА

УКУК КОРГООЧУЛАР

НЕГИЗГИ ТҮШҮНҮКТӨР

- Укук коргоочу айымдар
- Сөз эркиндиги
- Тынч чогулуштарды өткөрүү эркиндиги

БУЛ ИШ-ЧАРА БОЮНЧА

Катышуучулар сөз эркиндиги жана тынч чогулуштарды өткөрүү мүмкүнчүлүгү укук коргоочулардын ишмердүүлүгү үчүн кандай негиз болорун, Кыргызстандын өкмөтүнө каршы сүйлөгөнү үчүн кылмыш иши козголуп, камакка алынган Рита Карасартованын чыныгы окуясы аркылуу үйрөнүшөт. Бул иш-чаранын алкагында катышуучулар Ританы «дароо жана шартсыз» түрдө бошотууга чакырган каттарды жазып, ага тилектештик көрсөткөн билдирүүлөрдү жөнөтө алышат.

ЖАШЫ: 14+

КЕРЕКТҮҮ УБАКЫТ

60 мүнөт. «Аракет көрүү» бөлүмү үчүн сизге кошумча убакыт керек болушу мүмкүн.

ИШ ЧАРАНЫН НАТЫЖАЛАРЫ

Катышуучулар:

- Сөз эркиндиги жана тынч чогулуштарды өткөрүү укуктарынын маанисин жана алардын укук коргоочулардын иши менен кандай байланышы бар экенин түшүнүшөт.
- Сөз эркиндигин жана тынч чогулуштарды өткөрүү укуктарын бузуунун кесепеттерин айта алышат.
- Amnesty International уюмунун «Каттар марафону» өнөктүгү тууралуу билишет.
- Рита Карасартованы колдогон жана тилектештик көрсөткөн каттарды жазышат.

МАТЕРИАЛДАР

- Колдонмо: Кайраттандыруучу сөздөр (9-бет)
- Колдонмо: Ританын окуясы (11-бет)
- Башкы маалыматтар (10-бет)
- Кагаз, калем, көркөм чыгармачылык үчүн куралдар жана конверттер (Эгер кат жөнөтө турган болсоңуз)

- Кошумча материал: Рита Карасартованын видеосун бул жерден көрө аласыз: amnesty.org/w4r-videos
- Кошумча материал: Каттардын үлгүлөрүн бул жерден карасаңыз болот: amnesty.org/writeforrights/

ДАЯРДАНУУ

- Ар бир катышуучу үчүн колдонмолорду же керектүү материалдарды принтерден чыгарып алыңыз.
- 10-беттеги башкы маалыматтарды жана 11-беттеги Ританын окуясын окуп чыгыңыз.

КӨБҮРӨӨК МААЛЫМАТ АЛУУ ҮЧҮН

- Сөз эркиндиги боюнча көбүрөөк маалымат алуу үчүн бул шилтемеге басыңыз: amnesty.org/en/what-we-do/freedom-of-expression/
- «Каттар марафону» боюнча 20 мүнөттүк курсту бул жерден көрө аласыз: academy.amnesty.org/learn/course/external/view/elearning/145/write-for-rights-a-short-guide

1. ҮН КАТУУ!

Катышуучулар тааныган кимдир бирөө адилетсиздикке кабылганы тууралуу, мурдагы конкреттүү кырдаал жөнүндө ойлонуп көрүүсүн сураныңыз. Өз ойлорун жеткиликтүү топтоого төмөндөгү суроолорду колдонуп жардам бериңиз:

- Кимдир бирөө сизге же айланаңыздагы адамдарга адилетсиз мамиле жасаган учурлар болгонбу? Сиз бул тууралуу үн каттыңызбы?
- Айтып чыккандан кийин алардын сиз үчүн оң же терс натыйжалары кандай болду?
- Бул сиздин келечекте үн катууга болгон каалооңузга кандай таасир этти?

Катышуучуларды жуптарга бөлүп, ар бир жупка «Кайраттандыруучу сөздөр» колдонмосундагы цитаталарды таратып берип, аларга карата ой жүгүртүүнү сунуш кылыңыз (9-бет). Жуптарга бири-бири менен ойлорун бөлүшүү үчүн бир нече мүнөт убакыт бериңиз. Эгер жетиштүү убакыт калса, дагы бир раунд өткөрүп, катышуучулардан өнөктөштөрүн жана цитаталарын алмаштырууну, сунуштаңыз.

Бардык катышуучуларды кайра бириктириңиз. Ар бир цитатаны үн чыгарып окуп, ошол цитатаны талкуулаган катышуучулардан өз ойлору менен бөлүшүүнү сураныңыз. Көнүгүүнүн аягында бул цитаталардын баары бир адамдыкы экенин айтып, суроолорду узатыңыз:

- Бул цитаталардын автору жөнүндө эмне үйрөндүңүз? Алардын маңызы эмнеде деп ойлойсуз?
- Бул цитаталардын кайсынысы сиз үчүн күчтүү таасир калтырды? Эмне үчүн?

Баарыбыз сөз эркиндигине, башкача айтканда өз оюбузду эркин айтууга, маалымат бөлүшүүгө жана жакшы жашоону талап кылууга укуктуубуз деп түшүндүрүп, иш чараны улантыңыз. Ошондой эле, бийликтегилер менен макул же макул эместигибизди, ой пикирлерибизди тынч нааразылык акциялары аркылуу билдирүүгө укуктарыбыз бар экенин айтыңыз. Төмөндөгү суроолордун

(20 МҮНӨТ)

жардамы менен сөз эркиндиги түшүнүгүн ачып бериңиз. Эгер буга убакыт жетишсиз болсо, пленардык талкуу үчүн бир эле суроого көңүл буруңуз:

- Башкалар адилетсиздикке дуушар болгондо же алардын укуктары бузулганда эмне үчүн биз дайыма эле үн катпайбыз? Бизге эмне тоскоол болот?
- Адамдар өздөрүнүн же башкалардын укуктарын жактоо үчүн каршы чыккан учурларда айта турган сөздөрүнүн чеги болушу керекпи?
- Кимге каршы чыгып жатканыңыз маанилүүбү? Эмнеге маанилүү же маанисиз деп ойлойсуз?
- Бийлик жасаган адилетсиздиктерге каршы чыгууга кандай карайсыз?

Сөз эркиндиги жана тынч чогулуштарды өткөрүү эркиндиги (10-бет) жөнүндө башкы маалыматтарды колдонуп, баарлашууну жүргүзүүгө жардам бере аласыз.

2. БИЙЛИККЕ КАРШЫ ҮН КАТКАНЫ ҮЧҮН ЖАЗАЛАНДЫ - РИТАНЫН ОКУЯСЫ (25 МҮНӨТ)

25 МҮНӨТ

Дүйнөнүн кээ бир өлкөлөрүндө адам укуктарын коргоп, бийликти сындаганы үчүн камакка алынган укук коргоочулар бар экенин, бул боюнча Кыргызстандагы конкреттүү бир кейсти карай турганыбызды билдириңиз.

Катышуучуларга «**Ританын окуясынын**» көчүрмөсүн (11-бет) таратып, төмөнкү абзацты үн чыгарып окуп бериңиз:

«Рита Карасартова жаратылышы менен дүйнөгө таанымал болгон Ысык-Көлдүн жээгиндеги Григорьевка айылында төрөлгөн. Ал Кыргыз улуттук университетин бүтүргөн жана экономика илимдеринин доктору. Рита окууну аяктагандан кийин университетте калып, сабак берүүнү уланткан. Мындан тышкары, Рита Кыргызстанды көп кыдырып, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жетекчилери үчүн финансылык жана экономикалык сабаттуулук боюнча окуу программаларын уюштуруп келген. Ританы бүтүндөй Кыргызстанда билишет жана сыйлашат».

Айрым катышуучулардан Ританын окуясынан бир үзүндү окуп берүүнү сураңыз. Мурунку көнүгүүдөгү - **Кайраттандыруучу сөздөр** - жазылган бардык цитаталар Ритага таандык экенин айтып сөзүңүздү жыйынтыктаңыз.

Катышуучуларды чакан топторго бөлүп, төмөндөгү суроолорду колдоону менен Ританын окуясын талкуулоого өтүңүз:

- Ританын окуясында сизди шок кылган же таң калтырган эмне болду?
- Анын окуясынын сөз эркиндигине жана тынч чогулуштарды өткөрүү укуктарына кандай байланышы бар?
- Бийликтегилер адамдарды ушундай жол менен кармап, жоопко тартканда эмне болот?
- Рита адилеттикке канткенде жетет?

Бардык катышуучуларды кайра бириктириңиз. Алардан айрым тыянактар жана талкуулар менен бөлүшүп, жалпы топко айтып берүүсүн сураңыз.

Бийлик кээде адамдарды, жарандык кыймылдарды же уюмдарды адам укуктарын коргоого же аларды ишке ашырууга жол бербөө үчүн жазалап, аларды куугунтуктаарын айта кетиңиз. Андан соң Кыргызстанда жарандык мейкиндиктин тарып жатышы (10-бет) боюнча **башкы маалыматты** колдонуп, кыргыз бийлигинин активисттерин жана укук коргоочуларын ишмердиктердүүлүгү үчүн жоопко тартып, сөз эркиндиги жана тынч чогулуштарга болгон укуктарын бузуп жатканын айтып бериңиз.

Кээде адамдар жана уюмдар жөн гана адам укуктарын жүзөгө ашырып, адам укуктарын коргогон мыйзамдуу аракеттери үчүн «массалык баш аламандыкты даярдаган» же «бийликти күч менен басып алууга аракет кылган» деп айыпталышат. Мындан улам, бийлик мындай кырдаалды укук коргоочулардын иш-аракеттери маанилүү экенин эл алдында мойнуна алып, алардын сөз эркиндиги жана тынч чогулуштарга болгон укуктарын урматтоо менен чечүүсү абдан маанилүү экенин белгилеңиз. Ошондой эле бийлик мамлекеттик кызматкерлер укук коргоочуларды жаманатты кылып, алардын ишин мыйзамдуу түрдө жокко чыгарган билдирүүлөрдү жасабашын жана алардын оозун жабуу үчүн мыйзамды кыянаттык менен пайдаланбашын көзөмөлдөөгө тийиш.

Эгер жетиштүү убакыт калса, катышуучулар менен төмөнкү суроонун үстүнөн ой жүгүртүп көрүңүз:

■ **Ританын окуясында сизди шыктандырган нерсе?**

Бир катар катышуучудан жооп алыңыз.

3. АРАКЕТ КӨРҮҮ

15 МҮНӨТ

Amnesty International уюмунун «Каттар марафону» өнөктүгү жөнүндө айтып бериңиз. Уюм адамдарды Рита Карасартова үчүн адилеттүүлүктү талап кылууга чакырып жатканын түшүндүрүңүз. Жазылган каттардын жана башка аракеттердин кандай ийгиликтерди жаратканын көрсөткөн былтыркы өнөктүктөн мисалдарды келтирсеңиз болот (3-бет). Мисал катары «Каттар марафону 2019» өнөктүгү алкагында жасалган аракеттердин артынан өлүм жазасынан кутулган Моисей Акатугбанын бир мүнөттүк видеосун көрсөтсөңүз болот: Каттар марафону 2019: youtu.be/8cU6EPY5r_c (англис тилинде).

Эгерде катышуучуларга берилген убакыттын ичинде кандайдыр бир аракет көрүүгө убакыт жетпесе, аны кийинчерээк кантип ишке ашырууну уюштурууга колдоо көрсөтүңүз же ал аракеттерди топторго бөлүштүрүп бериңиз. Катышуучуларды креативдүү болууга шыктандырыңыз.

Катышуучуларга Ританын видеосун бул шилтеме аркылуу көрсөтө аласыз: amnesty.org/w4r-videos (кыргыз тилинде).

КАТ ЖАЗУУ

Катышуучуларды оң жактагы байланыш даректерин колдонуп, кыргыз бийлигине кат жазууга үндөңүз.

- Бийликке каттын жеке өзгөчөлүгүн белгилөө үчүн өздөрү жөнүндө бир нерсе айтууну сунуштаңыз.
- Рита Карасартованын окуясында аларды эмне таң калтырганын белгилөөнү айтыңыз.
- Бийликтегилердин сөз эркиндигин жана тынч чогулуштарды өткөрүү эркиндиги укуктарын урматтоосу эмне үчүн маанилүү экенин билдирүүнү белгиңиз.
- Рита Карасартовага коюлган бардык айыптарды алып, ага укук коргоо ишмердүүлүгүн тоскоолсуз жасоого мүмкүнчүлүк берүү үчүн бардык зарыл чараларды көрүүнү талап кылууга чакырыңыз.

Кыргыз Республикасынын Башкы Прокуратура

А. Токтоналиев көчөсү 139

Бишкек шаары

720040

Кыргыз Республикасы

КАЙРЫЛУУ: Урматтуу Башкы прокурор

Электрондук дареги (e-mail):

statement@prokuror.kg

Facebook: facebook.com/prokuraturation

Instagram:

instagram.com/genprokuratura_kr/

Hashtag: #W4R23

ТИЛЕКТЕШТИК КӨРСӨТҮҮ

Рита Карасартовага ишеним артканыңызды билдириңиз. Ага тилектештик көрсөтүп, үмүт берген каттарды жазыңыз. Креативдүү болуңуз! Оң жакта көрсөтүлгөн дарекке катыңызды жөнөтүп, соцтармактарга билдирүүлөрдү жайгаштырыңыз.

Айрым кеңештер:

- Рита кыргыздын улуттук оймолор менен кооздолгон салттуу чапандарын тиккенди жакшы көрөт. Каттарга улуттук оймо-чиймелердин же салттуу кийимдердин сүрөттөрүн кошуп, тартып жиберсеңиз болот.
- Ошондой эле өлкөңүздөгү таанымал жерлердин жана пейзаждардын сүрөттөрүн же открыткаларды да жөнөтө аласыз.
- Ританын балдары жөнүндө да айта кетсеңиз болот: кызы Касиет (23 жашта) жана уулу Алибек (15 жашта). Сиз аларга да кат жибере аласыз!

Рита кыргыз жана орус тилдеринде сүйлөйт. Азыр англис тилин да үйрөнүп жатат.

Бул жерде берилген айрым фразаларды кайрылууларда колдонсоңуз болот:

Ритага Боштондук (Кыргызча) – **Свободу Рите** (Орусча) – **Freedom to Rita** (Англисче)

Рита Карасартова

«Жарандык демилгелер» коомдук фонду

Ж. Абдрахманов көчөсү 204

Кеңсе № 14

Бишкек шаары

710040

Кыргыз Республикасы

Электрондук дареги (e-mail):

freedomrita@protonmail.com

FACEBOOK:

facebook.com/rita.karasartova

HASHTAG: #W4R23

КОЛДОНМО

КАЙРАТТАНДЫРУУЧУ СӨЗДӨР

ЧЫНДЫКТЫ КАБЫЛ АЛУУ (1-ЦИТАТА):

*«Биздин сөздөрдүн жүйөөсү бар, биз аларды элге жеткирели деп айтабыз :
«Айткандын сөзү жаман!».*

Жашооңузда же дүйнөдө башкалар көрө албаган же кабыл албаган чындыкты сиз көргөн жагдайды ойлоп көрүңүз. Бул сизде кандай сезимдерди калтырат? Башкаларга бул чындыкты көрүүгө жардам берүү үчүн эмне кыла аласыз?

КОРКУУЛАРГА КАРШЫ КЫЯЛДАР (2- ЦИТАТА):

«Адамга эмне түрткү берет? Кыялбы же коркуубу? Эгерде кыялдарыбыз болсо, коркууну жеңе алабыз».

Сиз эмне жөнүндө кыялданасыз? Аларга жетүүнү ордуна коркууга жол берип жатасызбы? Коркууңузду жеңүү үчүн кыялдарыңызды кантип пайдалансаңыз болот?

ҮНДҮН КҮЧҮ (3- ЦИТАТА):

«Бийлик ар бир адамдын үнүн баскысы келет, бирок бул мүмкүн эмес!»

Үнүңүздү баскан же сиздин үнүңүз угулбай калган учурду эстеңиз. Муну кантип жеңдиңиз? Келечекте үнүңүздүн угулушун кантип камсыз кыла аласыз?

ЖЕКЕ ӨЗГӨРҮҮ (4- ЦИТАТА):

«Өзгөрүүлөр ар бирибизден башталат».

Жашооңузда же дүйнөдө кандай өзгөрүүлөрдү көргүңүз келет? Сиз көргүңүз келген өзгөрүүнү демилгелеп көрдүңүз беле?

**АЛАКА-БАЙЛАНЫШТА БОЛУУНУН МААНИСИ
(5- ЦИТАТА):**

»Жакындарыңыз менен байланыша албай калуу – бул кыйноо».

Жашооңузда байланышта болуунун маанилүүлүгүн эске алыңыз.? Кайсы жакын адамдарыңыз менен дайыма байланышта болуп турууңуз керек? Эми алар менен сүйлөшө албай калсаңызчы?

БАШКЫ МААЛЫМАТТАР

СӨЗ ЭРКИДИГИ ЖАНА ТЫНЧ ЧОГУЛУШТАРДЫ ӨТКӨРҮҮ ЭРКИДИГИ

АДАМ УКУКТАРЫНЫН ЖАЛПЫ ДЕКЛАРАЦИЯСЫ (АУЖД), 19 - БЕРЕНЕ

«Ар бир адам жеке ой-пикирге жана аны эркин айтуу укугуна ээ; бул укук өз көз карашына, оюна тоскоолсуз бекем турууну жана мамлекеттик чек араларга карабастан маалыматтар менен идеяларды, ар кандай медиа каражаттары аркылуу издөө, алуу жана таратуу эркиндигин камтыйт».

АУЖБнын 19-беренеси сиздин жеке ой – пикириңизди карманууга жана аны бийликтин кийлигишүүсүз эркин айтууга болгон укугуңузду коргойт. Буга коомдук нааразылыктар же жазуу түрүндөгү материалдар, жалпыга маалымдоо каражаттары, интернет жана көркөм чыгармалар аркылуу өз ой-пикирин билдирүү укуктары кирет. Ар кандай көз караштар эске алынып, ар түрдүү идеялардын жаралып турушу үчүн бизге ой-пикирлердин эркин агымы керек. Ал эми сөз эркиндигине болгон укуктарды чектөө, ачык-айкындуулукка жана жоопкерчиликке доо кетирип, адам укуктары үчүн күрөштү ого бетер кыйындатат. Сөз эркиндиги жалпы коом үчүн эле эмес, жеке адамдар үчүн да маанилүү. Биздин көз караштарыбыз жана ой-пикирлерибиз бизди адам кылган нерсенин баштапкы өзөгүн түзөт. Аларды эркин билдирүүгө тоскоол болуу, бул адамдардын инсандыгынын бир бөлүгүн кесип салуу менен барабар!

Сөз эркиндигине болгон укук абсолюттук же чексиз укуктардын катарына кирбейт. Кээде бийлик айрым билдирүүлөргө тыюу салуу же чектөөнү талап кылуу менен башкалардын укуктарын же белгилүү бир коомдук кызыкчылыктарды коргоого милдеттүү. Бирок, бийлик өкүлдөрүнүн сөз эркиндигине болгон укукту чектей турган жагдайлар өтө аз жана аларды атайын норма эмес, өзгөчө жагдай катары кароо керек.

Сөз эркиндигине болгон укук тынч чогулуштарды өткөрүү эркиндиги менен тыгыз байланышта. Бул адамдардын жалпы ой-пикирин билдирүү максатында жыйындар, иш таштоолор, жүрүштөр, митингдер жана демонстрациялар сыяктуу коомдук жайларда бирге чогулуу укуктары. Тынч чогулуштарды өткөрүү укугу полициянын камашынан же куугунтуктоосунан коркпостон, башкалар менен бирге тынч жыйынга чогулуу мүмкүнчүлүгүн билдирет. Чындыгында бийлик өкүлдөрү тынч жыйындарды өткөрүүгө көмөктөшүүгө милдеттүү. Ошондуктан полиция чогулгандардын да, жалпы элдин да коопсуздугун камсыз кылуу үчүн атайын чараларды көрүшү керек.

УКУК КОРГООЧУЛАР

Алар жергиликтүү, улуттук же эл аралык деңгээлде адам укуктарын коргогон, жактаган же алдыга жылдыруу үчүн өз алдынча же жамааттык түрдө тынч мүнөздөгү иш-аракеттерди жасаган адамдар. Эгер зордук-зомбулукка барбаса же ага карата үгүт иштерин жүргүзбөсө, ар бир адам укук коргоочу боло алат.

КЫРГЫЗСТАНДА ЖАРАНДЫК МЕЙКИНДИКТИН ТАРЫШЫ

Акыркы беш жылда Кыргызстанда сөз эркиндиги азайып, өзгөчө укук коргоочулар үчүн барган сайын чектелүүдө. Бийлик тынч чогулуштарды өткөрүү эркиндигин бир нече жолу бузуп, бул укуктан пайдаланууга аракет кылгандарды жоопко тартып жатат. 2022-жылдын март айынан бери бир катар сот чечимдери тынч чогулуштарды өткөрүүгө чектөө киргизип, айрым өкмөттүк имараттардын, элчиликтердин жана белгилүү коомдук жайлардын сыртында тынч жыйындарды өткөрүүгө тыюу салды. Чектөөлөр адегенде 2022-жылдын февралында Орусиянын Украинага толук масштабдуу басып киришинин контекстинде «мүмкүн болгон этникалык баш аламандыктарды болтурбоо жана басуу үчүн» убактылуу жана зарыл деп белгиленген.

Кийинчерээк бул чектөөлөр өкмөт уюштурган митингдерден тышкары, ар кандай коомдук акцияларды жана чогулуштарды өткөрбөө үчүн жыйындардын бардык түрлөрүнө каршы колдонула баштаган. Мындай юридикалык чектөөлөрдү жалпы түрдө колдонуу, башкача айтканда атайын жагдайларга карабастан конкреттүү мыйзамдарды же чектөөлөрдү негизсиз пайдалануу, мисалы, белгилүү жерлерде бардык демонстрацияларга тыюу салуу - адам укуктарынын эл аралык стандарттарына карама-каршы келет.

РИТАНЫН ОКУЯСЫ

Кыргызстан

Рита Карасартова балдары менен убакыт өткөргөндү, йога менен машыкканды жана салттуу кыргыз чапандарын тиккенди жактырат. Бирок 2022-жылдын октябрынан бери Ританын жашоосу түп-тамыры менен өзгөрдү. Ал камакка алынып, бир нече ай тар камерада жаткан. Ага камакта медициналык жардам алуу мүмкүнчүлүгү берилбей, үй-бүлөсү менен жолугуп, сүйлөшө алган эмес. Азыр Рита катуу коменданттык көзөмөлдөгү үй камагында.

Рита - укук коргоочу жана жарандык башкаруу боюнча адис . Он жылдан ашык убакыт ал өз өмүрүн ишенимсиз жана коррупциялашкан мыйзамдын системасынан жабыр тартып, укуктары бузулган адамдарга жардам көрсөтүүгө жана көз карандысыз юридикалык кеңештерди берүүгө арнаган. Рита коомдук талдоо бейөкмөт институтун жетектөө менен бирге жакырчылыкка жана адилетсиздикке каршы күрөшкөн Кыргызстан Бириккен Демократиялык Кыймылынын мүчөсү.

Рита 26 адам менен бирге суу сактагычты Өзбекстанга өткөрүп бере турган жаңы чек ара келишимине каршы чыкканы үчүн камакка алынган. Алар өкмөттөн ачык-айкындуулукту талап кылуу үчүн элди келишимге каршы тынч нааразылык акциясына чыгууга чакырышкан. Башкалар сыяктуу эле Рита да, Өзбекстан сууну чектейт же аны колдонууга тыюу салат деп кооптонгон. Себеби аймактагы чектелүү ресурска ээликти жоготуу, кыйратуучу кесепеттерге алып келиши мүмкүн.

Ачыктыкты талап кылып, бийликке каршы үн каткан Рита жана башкалар алгач «массалык баш аламандыкты уюштурууга» шектелип кармалышкан. Кийин Ритага «бийликти күч менен басып алуу аракети» деген айып тагылган. Буга карата жоопко тартылгандар эң көп 15 жылга чейин эркинен ажыратылат.

КАТ
ЖӨНӨТҮП
ӨЗГӨРТҮҮ
КИРГИЗ

AMNESTY
INTERNATIONAL

© Рита

© Юнусбек Артык уулу (Юнусбек Артык уулу/Artyk)

Жогоруда: Рита, Кыргызстандын эли кийген салттуу чапанын кийип турат.

Төмөндө: Кыргызстан менен Өзбекстандын чек арасындагы Кемпир Абад (Анжиан) суу сактагычы.

AMNESTY INTERNATIONAL

ТУУРАЛУУ

Amnesty International - 10 миллиондон ашуун адамдан түзүлгөн бирдиктүү кыймыл. Бул ар бир адамда гумандуулукту мобилизациялап, бардыгыбыз укуктарыбыздан тегиз пайдалана ала турган өзгөрүүлөр үчүн өнөктүктөрдү жүргүзөт. Биздин көз караш - бул бийликтегилер убадаларын аткарган, эл аралык мыйзамдарды сыйлаган жана жоопкерчиликтерин сезген дүйнө. Биз качан жана кайсы жерде мыйзам бузуулар болбосун аларды иликтеп, фактыларды ачыкка чыгарабыз. Бийликтегилерди, ошондой эле ишканалар сыяктуу башка таасирдүү топторду колдоо менен алардын берген убадаларын аткарып, эл аралык мыйзамдарды сыйлашына аракет көрөбүз. Биз менен иштешип жаткан адамдардын таасирдүү окуяларын айтып берип, дүйнө жүзү боюнча миллиондогон колдоочуларды өзгөртүү үчүн өнөктүккө жана алдыңкы катардагы активисттерди коргоого мобилизациялайбыз. Биз адамдарга билим берүү жана тренингдер аркылуу өз укуктарын талап кылууларын колдойбуз.

Биздин иштер адамдарды коргойт жана күчтөндүрөт - өлүм жазасын алып салуудан сексуалдык жана репродуктивдик укуктарды өнүктүрүүгө; дискриминацияга каршы күрөшүүдөн качкындардын жана мигранттардын укуктарын коргоого чейин иштерди жүргүзөбүз. Кыйноого алгандарды жоопко тартылуусуна, репрессивдүү мыйзамдарды өзгөртүүгө жана өз оюн айтканы үчүн камалгандарды бошотууга жардам кылабыз. Эркиндигине же кадыр -баркына коркунуч жаралган ар бир адам үчүн аракет көрүп, алардын укуктарынын корголушуна чакырык жасайбыз.

© Amnesty International 2023

Башка түрдө көрсөтүлбөгөн учурдан тышкары, бул документтин мазмуну Creative Commons лицензиясына таандык (атрибуция, коммерциялык эмес, туунду эмес, эл аралык 4.0).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Көбүрөөк маалымат алуу үчүн www.amnesty.org веб-сайтыбыздагы уруксааттар барагына кириңиз. Эгерде колдонулган материал Amnesty International уюмунан бөлөк, башка автордук укуктун ээсине таандык болсо, бул материал Creative Commons лицензиясына кирбейт.

Алгач 2023 - жылы «Amnesty International Ltd» тарабынан жарыяланды.
Peter Benenson House,
1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

Сентябрь 2023
Индекс: POL 32/7066/2023 Kyrgyzstan
Оригинал тили: Англисче

Башка түрдө көрсөтүлбөгөн учурдан тышкары бардык сүрөттөр © Amnesty International уюмуна таандык.

Мукаба сүрөтү: © Private

amnesty.org

**КАТ
ЖӨНӨТҮП
ӨЗГӨРТҮҮ
КИРГИЗ**

AMNESTY
INTERNATIONAL

